

ANTROPOLOGIE VE SLUŽBÁCH STÁTU? ADAPTACE OBORU NA MĚNÍCÍ SE PODMÍNKY

Václav Hubinger

diplomat, sociální antropolog a orientalista
vaclav.hubinger@gmail.com

Kulturní a sociální antropologie¹ byla ještě před čtyřiceti lety ve světě na západ od hranic Československa respektovaný obor, který odpovídal na důležité otázky své doby. Dnes jí zůstal respekt a v jejích „pravlastech“ (Velká Británie, USA, Francie) schopnost oslovovat veřejnost. Všude dnes existuje v horších vnějších podmínkách, než tomu bylo před půlstoletím, ale má velký potenciál k vyvolání změny svého vlastního postavení. Je to forma boje o přežití, ze kterého buď vyjde posílena, nebo splyne s jiným druhem. U nás byl obor nejprve zcela ignorován a za komunistické totality aktivně odmítán jako buržoazní pavěda. V důsledku toho existuje v ČR v institucionální podobě až od poloviny 90. let 20. století. Sice nebojuje o přežití, ale potácí se na okraji veřejného diskursu jako poněkud irelevantní akademická hra pro zasvěcené. Jednou z možností, jak vystoupit ze stínu, je pro antropology spolupráce se státem. Ta může být cílem i prostředkem, jak dodat oboru na relevantnosti, na síle i zajímavosti.

Ve svém vystoupení si chci položit otázku, jaký je vztah antropologie, to znamená antropologů, a státu, a zda je antropologie (antropologové) ve službě státu použitelná nebo už používána. Současná praxe u nás i ve světě je sice poněkud tristní, ale rozhodně nebezpečná. Podíváme se proto, co se s tím dá dělat, respektive jestli je možné na současném stavu něco změnit.

Slyšel jsem nedávno v rozhlase, že je u nás málo studentů meteorologie a že tedy hrozí nedostatek meteorologů. Hlavní příčinou prý je nekvalitní výuka fyziky a matematiky na

¹ Označení oboru bývalo a někde ještě je předmětem diskusí. Kolísá od etnografie přes etnologii po kulturní antropologii, sociální antropologii, kulturní a sociální antropologii nebo sociokulturní antropologii. Jednotlivé varianty názvu mají zřejmě jakýsi magický vliv na obsah, který se pod nimi skrývá, a proto bývají debaty i velice emotivní. Ve skutečnosti se – podle mého soudu – jedná stále jen o jediný obor, který se zabývá člověkem a kulturou ve všech variantách obou jevů a jejich vztahu kdekoli na světě a kdykoli v dějinách. Pro jednoduchost budu nadále mluvit o „antropologii“, což možná pohorší tzv. fyzické antropology. Člověk je ale jen jeden a každá z antropologií se jím zabývá ze svého pohledu, aniž by byla více nebo méně antropologií než ty ostatní.

středních školách, takže je pak o obor malý zájem. Přitom meteorology slyšíme a vidíme do slova každý den, dokonce několikrát. Dalo by se tedy očekávat, že se jedná o svým způsobem přitažlivý obor s poměrně výraznou veřejnou přítomností. Každý chce vědět, jak bude zítra, jestli bude o víkendu přšet a kolik napadlo sněhu. Přesto je prý dorostu málo.

Není to tak dávno, co se náš pan prezident nechal slyšet, že máme nejvyšší počet antropologů na počet obyvatel. Studenti se podle něj pro obor rozhodují proto, že je snadný, a navzdory tomu, že antropologie nepřináší společnosti ani jim nic, co by stálo za řeč. Je jich tedy hodně, ale nikde vidět nejsou.

Máme tak na jedné straně veřejně známý a zjevně užitečný obor, na straně druhé obor málo známý a údajně neužitečný. Ten první nemá studenty, ten druhý jich má až příliš. Nechtěl bych přeceňovat validitu informace z rozhlasu, který se vyznačuje stejnou vševědčností, jako náš pan prezident. Nechci ani posuzovat validitu názoru prezidenta, který patrně ví o antropologii dosti málo. V obou případech se ale jedná o informaci pro veřejnost a veřejnosti srozumitelnou. Zatímco se tedy meteorologie musí začít starat o nový dorost, je na tom antropologie o poznání hůř. Dorostu má sice nadbytek, ale veřejně známou nebo uznávanou přítomnost v podstatě nulovou.

Antropologická obec se prostřednictvím *České asociace pro sociální antropologii* (CASA) proti výročkám prezidenta ohradila prohlášením pro tisk. Nevím, jestli nějaké noviny nebo časopis přinesly byť i jen stručné resumé tohoto prohlášení. Pokud ano, uniklo to mé pozornosti. Slabý hlas CASA zcela zaniká ve srovnání s publicitou, které se dostalo ohrazení pracovníků *Hrdličkova muzea* na výrok pana prezidenta o způsobu diskuse mezi neandertálci. Malé muzeum dostalo slovo skoro tak silné, jako předtím pan prezident. Příčiny rozdílné síly hlasu antropologů tzv. fyzických a sociálních jsou celkem nabíledni: o neandertálcích už slyšel snad každý, jejich metaforické využití jako označení brutálních primitivů je také běžné (což neznamená, že správné), a tak kolegové z muzea dostali svou šanci a jejich nárek byl slyšet. Jenomže kdo by poslouchal nárek sociálních antropologů, o kterých skoro nikdo neví, co vlastně dělají? Čili jedni antropologové oslovují veřejnost z pozice těch, kdo mluví o něčem, co každému něco říká, zatímco ti druzí... Přitom fyzická i sociální antropologie ve své akademické inkarnaci fungují zcela stejně – pohybují se v logice akademické politiky, evaluací, grantů, sčítání publikací a dobývání vědeckých a pedagogických titulů. Jenomže sociální antropologie ještě u nás nedokázala nikoho mimo akademickou sféru přesvědčit, že dokáže víc, než jen reprodukovat sama sebe. Někde po cestě přitom zůstávají nevyužity desítky a možná stovky mladých lidí, kteří se s antropologií seznámili, něco o ní ví, ale jako kdyby neexistovali. Nedokázali jsme věrohodně přesvědčit svět mimo akademické pastviny, že antropologie má nebo může mít schopnost sloužit i jakémusi „obecnému blahu“, produkovat výsledky použitelné mimo akademický diskurs a oslovovat širší okruh zájemců.

Jako vážný problém se občas zmiňuje „atomizace“ oboru, kterou dobře ilustrují témata článků prakticky všech antropologických časopisů našich i zahraničních. Podle mého soudu to ve skutečnosti není slabost. Právě naopak, ukazuje to, čím vším se antropologie může zabývat a přitom zůstat antropologií, jak velký je prostor nejen k osobní realizaci badatele, ale i ke zviditelnění oboru a jeho výsledků. „Jenom“ chybí někdo, nebo raději „někteří“, kdo by to dokázali srozumitelně a zajímavě sdělit lidem „tam venku“.

Máme pak před sebou zdánlivý paradox – veřejnou neviditelnost oboru navzdory skutečnosti, že drtivá většina absolventů oboru a těch, kdo prošli alespoň základním antropologickým školením, pracují už dávno ve státní správě, v regionálních institucích veřejných i vzdělávacích a kulturních. Ti ale většinou nepíší ani akademické, ani popularizační práce. V akademické sféře zůstává jen zlomek absolventů, ale i o těch je veřejně – bohužel – také slyšet jen nepatrně.

Že samotná obtížnost oboru a těžko stravitelná odborná hantýrka nejsou na překážku obecnému zájmu laiků, o tom svědčí příklad až neskutečné veřejné publicity kolem potvrzení existence Higgsova bosonu. Sotvakdo z novinářů o něm četl nějaký odborný článek a nepochybuji o tom, že i většina fyziků má problém skutečně dobře porozumět argumentaci a matematickému důkazu. Antropologie je z tohoto pohledu podstatně „snazší“. Jenomže z prostředí mimo obor se od ní nečeká věda, ale něco úplně jiného. V důsledku obrazu, který o ní má veřejnost a který je produktem neznalosti reálného stavu oboru nejen mezi laiky, ale i mezi akademicky vzdělanými lidmi, očekává veřejnost „dobrodružství“, například povídání o lidojedech nebo videozáznam nějakých bizarních zvyků.

Na jakou otázku odpovídá současná fyzika a na jakou současná antropologie? Pátrání po tom, jak vznikl vesmír, po jeho uspořádání, a hledání souvislostí s naším dnešním bytím se zdá být – a pro mnoho laiků, mne nevyjímaje, také je – neskonale dobrodružnější než například analytický text o distribuci moci a vlivu bruselských euroúředníků a o jejich subkultuře. Neakademické podání antropologických témat ze strany antropologů u nás prakticky neexistuje. Když se z božího dopuštění dostane nějaká antropologicky relevantní informace do médií, bývá to stěžejší, než jakási komiksová aktualita o „objevení dosud neznámého amazonského kmene“. Skutečně aktuální a relevantní témata jako je například otázka migrací nebo menšin jsou v našem prostředí vlastnictvím nevládních organizací, Ministerstva vnitra a nezávislých nebo závislých politologů a komentátorů. Nejspíš jsme v situaci, kterou jsme sami pomohli vytvořit – neklademe otázky a nenabízíme odpovědi, které by měly širší společenský dopad na chápání současného světa.

Veřejná tvář oboru, respektive veřejná představa o něm u nás není chybou vnějšího prostředí, které antropologii vnímá jako něco mezi dobrodružným cestováním a televizním seriálem o „domorodcích“. Výsledkem takového obrazu je celkem logicky zájem studentů o pestrý a uživatelsky příjemný obor, ale nezájem „seriózního“ vnějšího prostředí o tuto hračku a zábavu. Očekávání vnějšího prostředí sice neodpovídá realitě oboru, ale dosti přesně odpovídá tomu, co je o něm veřejnosti dostupné. Přinejmenším u nás je obor antropologie jakoby spokojen sám se sebou a úplně pomíjí své vlastní PR – na rozdíl od teoretické fyziky, genetiky nebo medicíny. Jako kdybychom ztratili (pokud jsme ji u nás kdy měli) schopnost nebo snad odvalu otevírat veřejně velká témata člověka, kultury a společnosti. Co nám zbylo? Aktivistický alarmismus, přízrak multikulturalismu, strašidlo rasismu a panika z politického angažmá. Prostě máme to, co jsme si sami nadrobili.

CO TO JE, TA „ANTROPOLOGIE“?

Podle mého soudu stále ještě vyhovuje už téměř 140 let staré tvrzení Edwarda B. Tylora, že se jedná o vědu „o člověku a civilizaci“ (Tylor 1897, 1). Mnoho pokusů, vlastně všechny, definovat jednou pro vždy předmět a hranice oboru, skončilo fiaskem. K nezdaru býval a je

odsouzen každý, kdo se pokouší obor vymezit tematicky nebo metodologicky. V tomto posledním případě ovšem platí alespoň jedna jistota – za základní metodu se považuje etnografie, nebo lépe řečeno etnografický popis zkoumaného fenoménu. Už ale není jednota v tom, zda „skutečný“ etnografický přístup spočívá v terénním výzkumu a tzv. zúčastněném pozorování, nebo jestli stačí bádání skrze knihy, archívy a usilovné přemýšlení. Trochu to připomíná v podstatě lichou snahu určit, co je a co není umění a kdo je nebo není umělec. Dají se najít společné charakteristiky – individuální volba témat a techniky, velice individuální fantazie a její ztvárnění „pro druhé“, snaha po originalitě i snaha být identifikován s určitým směrem, školou nebo skupinou. Osobně si myslím, že antropologie je narativ i nástroj, je to diskurs i kontext, a nelze ji uchopit jedinou a obecně platnou poučkou. V akademickém diskursu to ovšem nutně vede k otázce, jestli je takovou činností vůbec možné považovat za vědu. V antropologii totiž úplně schází jedna podstatná věc – nelze provést experiment a už vůbec jej nelze zopakovat v kontrolovaných podmínkách.

Antropologie nemá ani jasně definovaný předmět zájmu, ani ustálenou terminologii, která by přežila víc než jednu generaci badatelů (fyzická antropologie je v tomto ohledu výjimkou). Žánrově se antropologické texty pohybují na škále od suchopárných detailních popisů po dekonstruktivní poezii. Někomu to nevadí, někteří tím trpí. Její síla je totiž právě v její rozvolněnosti tematické i formální, v jejím v podstatě literárním stylu a v její standardizované a dobře zažitě etnografické metodě. Člověk jako kulturní a sociální bytost je zkrátka příliš komplikovaným objektem, než aby se o něm dalo pojednat čistě a jenom formalizovaným jazykem. Dá se to zkusit u některých aspektů lidského bytí, ale ne u všech a ne vždy.

Kdo je tedy antropologem? Dovolím si použít příklad z úplně jiné oblasti lidského konání, z politiky (která je, samozřejmě, rovněž předmětem antropologického zkoumání). Na začátku 90. let byl tehdejší předseda Moravské národní strany dotázán, co to vlastně je moravanství, čím je definované. Odpověděl, že jeho základem je „*takový zvláštní pocit*“. Dnes to zní jako anekdota, ale bylo to velice přesné. Také antropologem je ten, kdo má pocit, že jím je, a o kom si to ti druzí myslí.

Antropologie bývala v podstatě výhradně zkoumáním „cizího jiného“ („domorodců“). Jinakost zkoumaných společností pak byla vyjadřována jejich technologickou či jinou „zaostalostí“ ve srovnání s ideálem, kterým byl soudobý Londýn nebo Paříž. Důležitou součástí této jinakosti byla i jejich vzdálenost – skutečná v prostoru i domnělá v procesu historického vývoje. Po dlouhá desetiletí byl předmět studia definován jako „tradiční“, „historické“ nebo mimo „civilizovaný svět“ existující společnosti a jevy. Sami sebe tak antropologové v podstatě automaticky zařadili do svého vlastního moderního kontextu jakožto badatele o už neexistujícím, zanikajícím či okrajovém (geograficky i věcně). Předmět klasické antropologie byl a v mnoha případech stále je s „moderností, současností“ spojen jen emocionálně, nostalgickým pohledem na minulost jako hodnotu a jako už zkonsumovanou realitu (Hubinger 1998). Poučení z ní si pak mohou vzít zase jen ti, kdo se minulostí zabývají z jiného pohledu – třeba archeologové nebo historikové. Z čistě laického pohledu vzato, co může takový obor nabídnout „moderní době“? Pro jaký svět 20. nebo 21. století má smysl a užitečnost antropologická znalost kultury Trobriandů z doby před sto lety nebo fenoménu daru u Indiánů amerického severozápadu? Z běžného pohledu našeho dnešního současníka nic moc. V důsledku toho moderní kontext – přinejmenším v našem prostředí – stále ještě chápe předmět antropologického studia jako „tradiční, minulost“, jako něco už ukončeného nebo

odsouzeného k zániku. Samozřejmě se pak s oborem a jeho praktikanty podle toho také zachází.

Antropologie vznikla v době, kdy evropské státy mocensky i ekonomicky mohutně expandovaly na jiné kontinenty. Byla to doba, kdy tzv. Západ procházel bouřlivou industrializací a dramatickými sociálními změnami. Zkoumání dosud neprobádaných území bylo spojeno se zkoumáním jejich obyvatel, mimo jiné s cílem zjistit, jak tyto země a jejich obyvatele co nejefektivněji ovládat, řídit a využívat.

Koloniální dobrodružství, které umožnilo vznik a rozvoj antropologie, je už řadu let jedním z velkých témat současné antropologie (v bývalých koloniálních metropolích²) a je vykládáno jako příklad v podstatě škodlivého působení antropologů ve prospěch státu. Někteří aktivisté dnes stejným způsobem hledí na angažmá antropologů ve službách státu za druhé světové války, za války ve Vietnamu a v dnešních konfliktech v Iráku nebo v Afghánistánu, případně na názory, které takové angažmá schvalují.³ Je to ahistorický pohled, protože nelze z dnešního hlediska hodnotit jako negativní nebo pozitivní činnost a motivaci lidí v docela jiných politických, ekonomických a kulturních podmínkách. Jenomže taková kritika je dnes vedena z pozic „politické korektnosti“ a dostává se jí odpovídající publicity i mimo antropologický kontext.

Ve střední Evropě vznikl v 19. století obor blízký antropologii, ne-li s ní totožný, alespoň co se týče metody, totiž národopis jako „studium kultury vlastního národa“. V zemích, jako bylo Rakousko-Uhersko a Německo, se jeho zkoumaným „jiným“ stal „domácí jiný“ – „lid“. Zatímco „divoši“ byli traktováni jako ilustrace vývojových stupňů, kterými prošlo veškeré lidstvo, byl „lid“ ilustrací minulého stavu národa. Na rozdíl od „divocha“ byl ale lid idealizovanou podobou minulosti. Jsou to dvě úplně odlišná ideologická východiska. Nebylo přece možné považovat londýnského gentlemana za výsledek vývoje divochů, ale vídeňský švihák nebo pražský profesor mohl snadno být potomkem venkovských nositelů lidové kultury vlastního národa. Oddělenost antropologa od objektu jeho zkoumání dobře ilustruje údajný výrok Jamese Frazera, který na otázku, jestli někdy viděl na vlastní oči divocha, prý pohoršeně odvětil: „Proboha, ne!“ Naopak těsnou vazbu národopisce a lidu zase dobře ilustruje ostentativně prezentovaný venkovský původ většiny národopisců. Národopis se dnes „osvobozuje“ ze svého ideologického zakletí antropologizací bádání. Sama antropologie se ale jen těžko může antropologizovat, a tak nachází cestu v pestré škále partikulárních témat. Jen málo se ale věnuje zobecňování empirických poznatků. Místo toho se politizuje a radikalizuje *ad absurdum*, vyžívá se ve vytváření etických kodexů a doslova se vaří ve vlastní šťávě.

Je tedy třeba se ptát a hledat, co vlastně antropolog dělá (má přitom obtíže podobné těm, kterým čelí každý intelektuál, když se ho jeho děti ptají, co vlastně dělá, když pracuje), co říká, koho oslovuje, v čem je nebo může být specifická a přínos antropologie. Ptát se musí

² Příznačně nikoli v Rusku, jehož koloniální zábor probíhal jako „organické“ rozšiřování území státu a kde průkopníky antropologie byli zhusta intelektuálové, pobývající v sibiřském vyhnanství.

³ Viz například článek *Anthropology and Counterinsurgency: The strange story of their curious relationship* (McFate 2005) a reakce na něj (Price 2008; Sluka 2010), dále viz sborník *Anthropology and Global Insurgency* (Kelly et. al 2010).

v první řadě sami antropologové a svá zjištění pak konfrontovat s realitou a s tím, jak by si sami představovali, že je „vnější realita“ bude přijímat.

Národopis si ve veřejném vnímání udržuje jakousi relevanci skrze muzea, vlastivědnou činnost, festivaly „lidové kultury“ a svůj historický diskurs a tradici, často spíš jako zprostředkovatel domnělé nebo skutečné „historické reality“. Býval a stále tak je i politickým nástrojem. Také antropologie se zapletla do politiky – do rasismu, teorie třídní společnosti i do nacionalismu. Oba obory se také po svém věnovaly teorii vývoje společnosti (zkoumání „pracujících“ či „vykořisťovaných tříd“) a do praxe totalitních režimů („posvěcení“ jejich nacionalistické, ale i internacionalistické ideologie – to hlavně v SSSR nebo v Jugoslávii).

Vazba na ideologizovanou a idealizovanou historii a na politicky citlivá témata způsobila, že jak národopis, tak antropologie byly přítomné ve veřejném diskursu. U nás jako nástroj politiky komunistického režimu (antropologie jako případ negativní), v zemích na západ od nás jako apologetika i kritika politiky vládnoucích garnitur. Úkolem vědy bylo potvrzovat a dokazovat platnost a „pravdivost“ politiky státu a jejích ideologických východisek, respektive kritizovat „establishment“.

Vůdčím principem u nás byla tzv. stranickost vědy. Nikoli stranickost ve smyslu stranictví jakožto služby jedné straně (i když v praxi tomu tak bylo), ale jako vyjádření faktu, že věda a především její vykonavatelé, vědci, stojí na jasně formulovaných ideologických východiscích, označovaných za pokroková a třídní, tedy stranící pracujícímu lidu. V případě našem a dalších zemí „tábora míru a socialismu“ byl základem historický materialismus a dialektická metoda. Předmětem zkoumání se staly „vykořisťované vrstvy“ (v tehdejší slovníku označované také jako „lid“, případně „pracující“) a historické formy společnosti a její existence. Nejvypjatějším obdobím byla 50. léta a posléze doba tzv. normalizace. Výzkumné úkoly akademických institucí tehdy schvalovaly nebo přímo iniciovaly orgány KSČ a každá akademická instituce měla přiděleného svého ideologického dohlázele.

Nebylo to nic zase tak zásadně nového, jak ostatně u zideologizovaného oboru ani jinak nemohlo být. V zásadě tomu tak bylo už za Rakouska-Uherska a zejména za první republiky, kdy vůdčí ideologií národopisné práce byla prezidentem i vládou prosazovaná národní myšlenka a její veřejně prezentovaná tvář – muzejnictví, studium lidové hudby, hnutí *Svěráz* atd. Počátky antropologie byly v takovém kontextu krušné, protože se žádným způsobem nedala s touto ideologií propojit. Rakousko-Uhersko ani později Československo neměly kolonie v zámoří a to byl také jeden z důvodů, proč u nás antropologie nevznikla a proč třeba zůstalo prakticky bez dopadu vydání Tylorovy *Antropologie v češtině*. Ústřední ideologický koncept a předmět zájmu, „lid“, byl skutečně vnímán jako fenomén, který se v ničem nepodobal „domorodcům“. Na národopisnou práci se nedal (nikdo to ani nezkusil, až na pár výjimek inspirovaných lingvistikou a literární vědou⁴) aplikovat například funkcionalismus a vznikající strukturalismus. Antropologická témata okrajově zpracovávala tzv. cizokrajná etnografie, která u nás nebyla ničím víc než specifickou odrůdou nebo variantou cestopisectví. Průkopníky antropologie se tak v našich učebnicích stali turisté zvláštního druhu a někteří orientalisté, jejichž výčet by byl velice dlouhý. Později se k nim přidali lidé s národopisným školením, například V. Šolc nebo M. Stingl, kteří – stejně jako jejich před-

⁴ Například práce Petra Bogatyreva *Kroj jako znak – Funkční a strukturální pojetí v národopisu* (1936) a *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku* (1937).

chůdci – v podstatě seznamovali domácí publikum se „vzdálenými jinými“ snadno přístupnou formou a někteří přitom dosáhli i jisté literární proslulosti. Ve srovnání se skutečnými antropology třeba ve Velké Británii nebo v USA ovšem v antropologii neznamenali nic (s čestnou výjimkou Alberta Vojtěcha Friče). Samozřejmě existovaly i výjimky, ale oba muži – Aleš Hrdlička a Pavel Šebesta – působili v zahraničí, a tak je dnes ve světě jeden znám jako Američan a druhý jako Rakušan.

U NÁS VČERA

Prvním pokusem o etablování skutečné sociální či kulturní antropologie u nás byl projekt encyklopedie Emanuela Kováře ve 30. letech 20. století, který ale nebyl nikdy realizován. Neporazitelnou konkurencí se mu stal v roce 1937 svazek *Národopis*, jenž byl součástí nedokončené druhé řady *Československé vlastivědy* (I. řada vycházela 1930–33). Skutečným prvním antropologem u nás byl Josef Voráček (†1980), čtenář Malinowského a stoupenec funkcionalismu. Bohužel špatně skončil – jeho hlavní práce vyšly na začátku nacistické okupace (Voráček 1936; Voráček 1940; Voráček 1941), a třebaže byly otevřeným popřením rasové teorie, nebylo mu to nic platné. Voráček byl po válce vyobcován a skončil jako uhlíř. Koncem čtyřicátých let pak byla pokrokovými národopisci a etnografy antropologie pasovaná na buržoazní pavědu, ahistorickou, přísluhující kolonizátorům a vycházející z chybných myšlenek Bronislawa Malinowského a okruhu jeho britských studentů a následovníků. V té době došlo k totálnímu rozchodu společenskovědního bádání u nás a v dalších „socialistických“ zemích se soudobým vývojem v zemích na západ od nás. Vedle Hrdličky a Šebesty jsme tak přišli o další antropology.

Už těsně před válkou se ocitl v emigraci karlínský rodák Franz Steiner,⁵ který pak působil v Oxfordu a jehož stěžejní dílo, *Tabu*, dodnes u nás nevydané, se – také dodnes – ve Velké Británii a USA stále čte a používá. Druhým pozdějším velikanem, o kterého jsme přišli ještě před únorem 1948, byl Arnošt Gellner. Ten opustil Československo, které pomáhal osvobodovat, brzy po roce 1945, když prý „viděl Stalinův stín“, padající na naši zemi. Působil pro změnu v Cambridgi a po roce 1990 byl vůdčím duchem *Středoevropské univerzity*. Třetím, u nás také v podstatě neznámým gigantem, byl Eric Wolf. Ten působil v USA, ale nikdy nezapomněl na své kořeny v Čechách. Později přibyli další, ale i ti odcházeli do ciziny v dobách, které zprvu vypadaly slibně, ale jaksi se politicky zvrtyly. V 60. letech už jsme měli dobře nakročeno k „opravdové“ antropologii, jenomže srpen 1968 a Husákův osvícený absolutismus znamenaly její konec. Do zahraničí odešli Milan Stuchlík a Ladislav Holý, jejichž jména dodnes v antropologii mají svůj zvuk. Všichni, které jsem jmenoval, už nežijí. Bohužel.

Antropologickými tématy se zabývali někteří naši afrikanisté, orientalisté a amerikanisté, ale koncem 60. let jim byla všem přistřižena křídla. Josef Wolf, neoblíbený u svého pů-

⁵ Franz Baermann Steiner (12. října 1909 v Praze – 27. listopadu 1952 v Oxfordu), antropolog, esejista a básník; celá jeho rodina zahynula v Treblince roku 1942; plyně ovládal němčinu, jidiš, češtinu, řečtinu, latinu, angličtinu, francouzštinu, španělštinu, italštinu, ruštinu, šest dalších slovanských jazyků, všechny skandinávské jazyky a holandštinu. Od r. 1950 působil na univerzitě v Oxfordu. Jeho neznámější prací je *Tabu (Taboo)*, sestavené z přednášek a poprvé vydané posmrtně 1956. V současné době byly vydány všechny jeho práce souborně a podle britských kolegů se teprve se zpožděním ukazuje, jak velký vliv měl na britské antropology své generace.

vodního kmene fyzických antropologů, se na Filozofické fakultě udržel do začátku 70. let, potom byl i on uklizen do ústraní a k oboru se vrátil až ve značně pokročilém věku. Ani Josef Wolf už není mezi živými.

Jedinou povolenou formou a vlastně adaptační variantou antropologie u nás byla v 50. až 80. letech tzv. cizokrajná etnografie, která v podstatě kopírovala ideologickou teorii i praxi národopisu na tzv. cizokrajném materiálu. Už její označení jasně vypovídá o tom, že nebyla chtěna nebo vnímána jako studium obecných a už vůbec ne teoretických témat, ale byla v podstatě jakýmsi „národopisem“ mimoevropských etnik. Jenom místo „lidu“ se věnovala etnikům a kulturám, které byly nejen „exotickým jiným“, ale i zvláštním případem „lidu“ na cestě od minulosti k (zářné) budoucnosti v bratrském internacionalistickém objetí pokrokových pracujících vrstev. Existovalo i jedno pracoviště, kde byl tento směr legálně praktikován – *Náprstkovo muzeum*. Jak už to tak bývá, v ústraní a ve víceméně symbiotickém soužití orientalistů, afrikanistů, amerikanistů a „cizokrajných etnografů“ potichu vyklíčila opravdová antropologie. Její vůdčí adepti (L. Holý a M. Stuchlík) ale raději emigrovali poté, co nám sovětští a další soudruzi poskytli bratrskou pomoc. Ti zbývající holdovali svému oboru víceméně v soukromí a v mezích muzejní praxe.

Od poloviny 80. let se nosným programem nejprve sovětské a posléze i československé etnografie stalo studium etnicity. Inspirované ze SSSR⁶ a nevyřčeně paralelní s analogickým studiem etnické problematiky v USA odpovídalo na tehdejší problémy, které v SSSR vyvolával nejen demografický vývoj ve středoasijských republikách, ale i sílící etnické napětí a probouzení národní identity. V době „glasnosti“ (od r. 1985) se i u nás začaly objevovat první výstupy, které už lze považovat za antropologické. Zabývali jsme se nejen etnografickým popisem reality etnického soužití a jeho vývoje u nás, ale i teoretickými otázkami etnické problematiky (viz Hubinger 1988, Hubinger 1989 a Brouček 1991). Nic z toho ovšem nebylo určeno veřejnosti a nijak podstatně tedy nepřispívalo k vytváření pozitivního veřejného obrazu antropologie. Podobně jako kdysi skandální vydání sbírky lidových písní Jana Jeníka z Bratřic,⁷ i „etnická“ produkce z konce 80. let byla určena jen akademické obci, aby se nekažil lid a jeho představy o sobě samém.

U NÁS DNES

V 90. letech jsme tak začínali v podstatě od nuly. Byla to doba chaosu, sporů o název oboru, hledání způsobu, jak vyjádřit odlišnost mezi národopisem a antropologií.⁸ Dnes vidíme, že to byla v podstatě dětinská snaha, která nemohla vést k žádnému řešení.

Druhá konference EASA (*European Association of Social Anthropologists*) v Praze v srpnu 1992, jež byla koncipovaná jako impuls pro rozvoj antropologie v zemích, které se

⁶ Skutečným koryfejem byl J. V. Bromlej (viz jeho *Etnos a etnografija*, 1980); k tomuto tématu v.t. (kriticky) Šnirelman 1997.

⁷ „Skandální“ bylo její vydání ze 60. let, moderní edice *Písní krátkých Jana Jeníka rytíře z Bratřic* (ed. Jiří Traxler) v letech 1999 (1. díl) a 2010 (2. díl) už nevyvolala vůbec žádnou emocionální odezvu ani v akademické obci, ani u veřejnosti.

⁸ K současným dějinám antropologie u nás neexistuje příliš mnoho pramenů, ale pro základní představu viz např. Skalník 2002.

začaly zbavovat svého ideologického zakletí, byla českými kolegy v podstatě ignorována. Přesné důvody nedokážu pojmenovat, ale zřejmě nejsilnější příčinou „nezájmu“ byla velká dávka ostychu z „velkých jmen“ a obava, že „na to nemáme“. Ukázalo se časem, že jsme na to měli už tenkrát, jenom jsme to nedokázali vidět, protože jsme s evropskými kolegy neměli už čtyřicet let v podstatě žádné kontakty. Oni neznali nás, my jsme neznali je, byli jsme si vzájemně cizí a do jisté míry jsme pro „ně“ byli exotickými domorodci v nově objevených teritóriích.

Poté začala celkem rychlá institucionalizace oboru, který se v 90. letech zprvu sporadicky, ale během pár let už standardně začal objevovat v nabídce kateder na několika fakultách. Velký podíl na tom měli sami studenti, kteří se začali rozhlížet po světě a začali objevovat obor, který se jim líbil. Začali proto také vyžadovat něco jiného, než co jim mohl nabídnout národopis.

Skrze praktické uplatnění absolventů se v 90. letech začalo utvářet – nikoli reflektovaně, ale *de facto* – oddělení antropologů a „těch druhých“. Oddělení není nikde totální a bez přesahů, jde spíš o tendenci a „obvyklý obraz“ toho kterého oboru. Německá tradice je založena na *Volks-* a *Völkerkunde*, skandinávská na etnografii a antropologii, francouzská na oddělenosti etnologie a antropologie, u nás máme národopis, etnologii a antropologii. V akademických institucích všichni žijí a pracují vedle sebe, ale jen výjimečně spolu. Zformovaly se dva „kmeny“ a dva časopisy (*Český lid*, který se po antropologické epizodě zase stal etnologickým časopisem silně orientovaným na český terén, a vedle něj „čistě antropologické“ *Cargo*, původně studentský, dnes seriózní akademický časopis). Pokračuje konání oddělených konferencí a například i členství v odlišných asociacích – CASA vedle tradiční a zavedené *Národopisné společnosti*. Existuje jistá tendence ke stírání rozdílů či oslabování pocitu odlišnosti, ale dělení trvá. Naštěstí zjišťujeme, že je opravdu „dost místa na světě pro oba“, jak se lze přesvědčit na příkladu *Národopisné revue*. Ta se transformovala z *Národopisných aktualit* ve velice zajímavé periodikum, jež dbá na odbornost a kvalitu, nikoli na to, zda téma „přísluší“ tomu či onomu „kmeni“.

V čem spočívá hlavní rozdíl mezi oběma kmeny? Původně je odlišoval předmět výzkumu, čili „náš jiný“ (lid) a „cizí jiný“ (domorodci) a s tím organicky spojená ideologická odlišnost. To je dnes v zásadě pryč. Ideologická oddělenost zmizela, hlavní metody jsou stejné, témata jsou v podstatě také stejná.⁹ Antropologie, na rozdíl od národopisu, stále řeší také obecné a teoretické otázky bytí člověka v kultuře a společnosti v jejich nesčetných inkarnacích a situacích. U národopisu trvá zájem o „kulturu vlastního národa“ a o tradiční vidění světa, ale není to zájem jediný a výlučný. Dalo by se tedy říci, že trvá dělení na vědu „o nás“ a na jakousi obecnou vědu o člověku a kultuře, která má svou silnou část teoretickou (včetně etiky výzkumu, ale tu řeší i národopis) a silnou část etnografickou či etnograficko-sociologickou. „Národní“ věda je více spojena s historií a sociologií, a tudíž vlastně čím dál víc splývá s analogickou částí antropologické tradice a s antropologickým přístupem. Naopak antropologie našla svůj „zlatý poklad“ v antropologickém přístupu k moderní, současné spo-

⁹ Například migrace, adaptace, antropologie jídla (jídlo jako nástroj moci, jako nástroj sociální rovnosti), antropologie tranzice (reformy), město (evropské sítě a působení měst v nich), marginalita, globalizace, vizuální antropologie, aplikovaná antropologie, garbologie (pomezí antropologie a archeologie), subkultura mládeže, medicínská antropologie, gender, LGB komunity atd.

lečnosti, k novým interpretacím národopisného materiálu a badatelé se nerozpakují takto zkoumat i „své“ národy a samotnou historii takového bádání.

ANTROPOLOGIE A STÁT

Stát v kontextu, ve kterém se právě pohybujeme, není vnímán jen jako instituce, ale především jako *establishment*, režim. Služba státu sama o sobě, státu jako formě organizace společnosti, není ani „dobro“, ani „zlo“. Faktorem, který ze služby činí aktivitu hodnocenou pozitivně nebo negativně, je právě povaha režimu. Nechci se pouštět do diskuse o tom, kdy a pro koho je služba státu zlem nebo dobrem, zda taková služba je „službou veřejnosti“ nebo zda se věda může stát i „služkou režimu“. Netýká se to jen věd společenských, jak ukazují zkušenosti třeba z fyziky, chemie nebo biologie ve 30. až 40. letech minulého století. Takových příkladů je mnoho a zejména v krizových situacích (např. válka, revoluce) se ze „služby státu“ stává buď vlastenecká povinnost, nebo vážné porušení etiky vědecké práce.

Možná to u nás tak silně nevnímáme, ale jinde tomu může být jinak. Antropologická tradice a současnost v USA je s našimi poměry nesrovnatelná a totéž platí o angažmá tamější antropologie „ve službách státu“. V USA toto angažmá sahá přinejmenším do doby vzniku OSS (*Office of Strategic Services*, vznikla 1942, přímý předchůdce CIA) přes činnost antropologů v terénu od vietnamské války přes Irák až po současnost. Toto angažmá je některými v zásadě fundamentalisty tvrdě kritizováno z pozic snad až vlastizrádných.¹⁰

V dnešní době téměř patří k „akademickému bontonu“ nebýt na straně státu (čti *establishmentu*). Jakkoli je to lidsky pochopitelné a čas od času i politicky oprávněné (nikdo z nás není apolitický, jinak bychom se lidskou společností nezabývali), je to – jako každý apriorismus – ve svém důsledku škodlivé. Nejen proto, že stát disponuje granty a pracovními místy v akademické sféře i mimo ni, ale škodí to i oboru v jeho čistě akademickém rozměru.

Běžný stát dnešní Evropy není našim (rozuměj antropologům) nepřitelem, ale je až ostentativně indiferentní. Kdysi antropologům naslouchal, dnes jim nanejvýš dává najevo, že si je může dovolit. Sám od sebe se o antropology zajímat nebude. Změnit se to může jedině až stát – skrze hlavy svých úředníků a politiků – pochopí, že antropology potřebuje, protože mu mohou být užiteční. V 19. století byl antropolog významu E. B. Tylora nebo J. Frazera ozdobou salonů. Bronislaw Malinowski se ze sprostého podezřelého stal respektovanou primadonou londýnské intelektuální i politické scény. Ty časy jsou pryč. Společnost ještě v 60. letech antropologa potřebovala. Dnes ji u nás stěží přesvědčujeme, že by nás měla nechat žít. Jen chabou útěchou nám může být fakt, že v Mexice antropologie, v USA, se k tomuto stavu pomalu dostávají také.

Takže co mohou antropologové udělat pro to, aby na ně bylo lépe vidět a aby jim někdo naslouchal? Jako obvykle musíme pomocnou ruku hledat na konci vlastního ramene. Máme v podstatě dvě možnosti:

(1) smířit se s daným stavem a naučit se s tím žít. Zde vycházím z nedokázané teze, že věda, respektive ti, kdo ji praktikují, jsou z podstaty věci svobodní a službu něčemu jinému

¹⁰ Viz například diskuse k článku Montgomery McFateové *Anthropology and Counterinsurgency: The strange story of their curious relationship* (2005); mezi její hlavní kritiky patří: David H. Price (Price 2008) a Jeffrey A. Sluka (Sluka 2010).

než vědě považují zpravidla buď za zradu etického ideálu, nebo za mesalianci svobodných akademiků s byrokracií a politikou, jež si většinou oškliví. Přinejmenším verbálně. V případě antropologie se mezi jejími praktikanty setkáváme s názorem, že akceptovat nežádoucí vměšování „vyšší moci“ znamená rezignovat na vědeckost a smysluplnost antropologického vidění světa, a přijmout jako fakt, že „opravdová“ antropologie má svůj zenit za sebou. Ze strany státu se pak často – zejména u nás – setkáváme s názorem, že když už to někoho baví, tak ať si tedy zkoumá bizarní zvyky okrajových etnik, ale za své, nikoli za státní prostředky.

(2) Hledat a nacházet témata výzkumu, jehož výsledky je možné uplatnit v reálném světě za branami *Akadémé*, a najít způsob, jak komunikovat s veřejností a institucemi mimo akademický svět. Znamená to v podstatě pozvat společnost (včetně státu jakožto instituce), aby antropologii nejen akceptovala, ale i chtěla a respektovala. Myslím si, že to je jediná cesta, kterou v současné době máme.

Z podstaty oboru, jeho nedefinovatelnosti, bezbřehosti a flexibility vyplývá, že jej lze uplatnit všude, kde je důležitý lidský prvek a kde hrají roli fenomény typu etnické příslušnosti, kulturních specifik, náboženství, jazykové odlišnosti nebo homogenity, historického vědomí, politické reality, mezilidských vztahů, sociálního uspořádání, migrace, identity nebo odlišnosti. Uvedu zde několik příkladů:

Studium politických systémů (politická antropologie) se zabývá vznikem a fungováním politických struktur a systémů, tím, jak jednotlivci a skupiny jednají v daných politických strukturách a jaké jsou interakce mezi systémy a jejich prvky, jakou roli hraje nejen individualita psychologická, ale i kulturně podmíněná část osobnosti, jak společnosti a skupiny reagují na vnější i vnitřní tlaky (třeba ekonomické nebo politické), zabývá se studiem konfliktů (etnických, náboženských, politických – ve všech se projevuje obvykle víc aspektů najednou), studiem rolí agentů sociálních a politických procesů (jednotlivci, skupiny nebo třeba instituce), procesy kulturní a sociální reprodukce skupiny. Od 60. let 20. století je velkým tématem studium komplexních sociopolitických uspořádání, to znamená současných, veskrze moderních fenoménů, jako jsou role a funkce moderního státu, byrokracie, ekonomická problematika, vztah státu a lokálních společenství, vazby lokálních společenství na stát, nadstátní fenomény (zahraniční politika, diplomacie, tzv. nestátní hráči typu korporací a nevládních organizací), politické a ekonomické struktury a instituce.

Terénem už tedy nejsou jen nebo dominantně exotické marginální skupiny, ale například i Evropa (*per se* nebo ve své eurounijní inkarnaci) a Evropané. Dílčími a přesto dostatečně rozsáhlými a obecnými tématy jsou například město, státní instituce nebo vztahy formálních a neformálních politických institucí. Samozřejmě etnicita (například konstrukce kulturní a politické identity, vztah etnicity a občanství), nacionalismus, státem produkováná nebo podporovaná kultura (památníky, tradice, manipulace s dějinami i „pamatovanou“ historií). V oblasti nadnárodní nebo ne-národní to jsou mezinárodní organizace a jejich subkultury, úřednictvo jako specifická kulturní skupina (např. „odnárodnění“ diplomaté, kteří zastupují národní zájmy, jsou specifická kulturní skupina s vlastními, etnickými bezpříznakovými normami chování a interakcí uvnitř i vně skupiny).

Rozvojová antropologie, dnes už samostatný podobor v rámci aplikované antropologie s přímým dopadem do fungování a rozhodování státních nebo třeba finančních institucí, nabízí skutečně mimořádné možnosti spolupráce se státem. Zabývá se například reprodukcí

koloniálních mocenských struktur skrze mezinárodní rozvojovou pomoc, v níž hrají velice významnou roli „tradiční“ vazby některých dárcovských zemí na jejich bývalé kolonie. Ty se pak projevují například v tom, jaký vliv hrají velké korporace z té které země, jak silné bývá přímé nebo nepřímé politické angažmá (někdy maskované jako kulturní a vzdělávací spolupráce) bývalé metropole někde v zámoří. Rozvojová antropologie je z hlediska současné etiky antropologického bádání a převažujícího ideologického zakotvení většiny akademiků stoprocentně *košer* či *halal* („čistá“, v souladu s etickým kodexem), i když se zabývá také jevy, které jsou naopak v akademickém prostředí považovány za „nečisté“.

Témat je skutečně nepřehledné množství. Z těch nejmodernějších, která nacházejí silnou odezvu ve veřejném diskursu, bych zmínil například gender, globalizaci, postkomunistickou transformaci a její dopady, nebo to, co se skrývá pod podivuhodným označením „multikulti“ (mimočodem, fenomén „objevený“ celkem nedávno, ale stejně jako globalizace existující už celá staletí). Velice vděčnými tématy z hlediska obecného zájmu jsou například politický islám (nezapomínal bych na politické křesťanství), motivace a formy radikalizace velkých skupin obyvatelstva pod vlajkou kulturních (nikoli národních) specifíků (například islám je „odnárodněný“). Odtud pak vede přímá linka k využití antropologie v armádě nebo v tajných službách, kde se ale antropolog ocitá na tenkém ledě.

Antropologie dokáže odhalit nebo znovuobjevit kulturní kořeny většiny současných konfliktů, a tak je ve všech svých aspektech a vtěleních využitelná v široce chápané zahraniční službě (politická a ekonomická diplomacie, armáda, rozvědka). Ekonomické a politické příčiny konfliktů pak bývají do kulturního hávu zahalovány, aby se staly „přijatelnější“ a jakoby snáze pochopitelné nebo i omluvitelné. Kultura je základem osobní i skupinové identity a základním prvkem sebeidentifikace jednotlivců i skupin. Bývá proto často viditelným zdrojem konfliktu a je potenciální překážkou dosažení změny, zejména když je využita k interpretaci politických a ekonomických kroků vlád nebo k posílení *statu quo* pod záminkou „ochrany kulturních hodnot“. Kultura je ale i základem pro hledání a volbu alternativ a variant řešení problému. Její znalost je s výhodou využitelná v tzv. „jiných operacích, než je válka“. Tímto vojenským termínem z dílny *US Army* jsou míněny i tak bohubílé aktivity, jako je humanitární a rozvojová pomoc nebo řešení postkonfliktní situace, o diplomacii ani nemluvě.

Pro službu v diplomacii, která je velice manipulativním oborem lidské činnosti, jsou nezbytností lidé se speciální jazykovou výbavou, se znalostí místní situace, jazyka a kultury. Jazyk a kultura jsou nositeli identity a z ní vyplývajících nebo s ní spojených sentimentů a politických postojů. Bez jejich znalosti a bez schopnosti je konstruktivně využít je skutečná komunikace mezi státy nemožná. Kultura bývá využívána jako základ pro formulování nároků, bývá vydávána za příčinu štěpení a konkurence. Pochopení významu kultury a možnosti jejího ideologického zneužití se má nebo by se mělo promítat do politického rozhodování na lokální, státní i mezinárodní úrovni. K tomuto účelu byla „vynalezena“ tzv. veřejná diplomacie. Je to v zásadě jen nově pojmenovaný aspekt vnějšího působení státu v mezinárodním kontextu. Její instrumentář tvoří kulturní zvláštnosti, historické monumenty, národní povaha a tradice (oděv, hudba, umění). Specifičnost se v ní převléká za výjimečnost, za „obohacení multikulturního prostředí“, případně se prezentuje to, co daný stát či národ „dal světu“. Veřejná diplomacie by měla překročit svůj vlastní stín a z víceméně jednostranného nástroje

národní a státní propagandy a zprostředkování informací o vlastní zemi by se mohla stát nástrojem srozumitelného dialogu a naslouchání druhým.

Z hlediska etiky „čisté vědy“ je ale takové angažmá považováno za nepřijatelné a vykládá se jako zneužívání speciální znalosti k neprospěchu „lokálních skupin“, jež jsou předmětem výzkumu. Proč? Protože strategickým cílem zadavatelů takového výzkumu je poznání způsobu myšlení, argumentace, rozhodovacích procesů, institucionální kultury, historicky a kulturně citlivých míst.¹¹ K tomu se využívají standardní vědecké metody a žánry. Kulturní argument se používá jako nástroj pragmatické vnitřní i zahraniční politiky, hledají se senzitivní místa v interpretaci rozhodování a motivace partnerů či protivníků. Kultura pak není chápána jen jako reálná báze rozhodování, ale jako konstitutivní součást narativu pro domácí i zahraniční potřebu. Potom už není důležité, jaké věci jsou, ale jaké se zdají být nebo jaké se mají zdát „konzumentům“ nebo silovým skupinám. Tento manipulativní aspekt není ze strany státu předmětem nějakého etického zvažování, protože je „pouhým“ prostředkem k dosažení něčeho mnohem většího, čemu se říká například „bezpečnost státu“ nebo „sociální smír“. S tím se ovšem akademický antropolog jen obtížně smíruje. Rád přitom zapomíná, odkud vlastně plynou skoro všechny peníze na výuku, výzkum, granty a publikace.

ZÁVĚR

Přes všechny nářky a přes nechuť akademických antropologů se dá říci, že se obor pracně a klopotně, ale přece jen přizpůsobuje nové situaci. Spolupráce se státem sice není samospasitelný recept, ale má výsledky, které oboru dodávají novou energii. Antropologie už je ve službě státu, nezanikla, ba dá se říci, že se jí docela daří. Musí se ale smířit s tím, že v dnešní době už není tou velkou elitní vědou 19. a 20. století, byť je stále velice sexy.

Odklonem od klasického a do nedávna dominantního zkoumání bizarních zvyklostí malých exotických etnik vstoupila do konkurence se sociologií, národopisem, historií a řadou dalších oborů. „Atomizace“ témat vedla až k její dnešní nepřehlednosti a bezbřehosti, takže žádný antropolog už není schopen se dokonale orientovat v celém oboru. Tematická atomizace oboru, která je i jednou z příčin jeho odchodu z první linie populárně známých věd, je ve skutečnosti jen její další vývojová fáze v procesu adaptace na současné podmínky. Ze zdánlivé slabosti se tak stává silným aspektem jejího současného bytí.

Přesto antropologie zůstává na okraji zájmu všech za hranicemi antropologického diskursu. Takový F. Fukuyama, S. Huntington nebo třeba M. Zakaríja jako kdyby antropologii vůbec nepotřebovali, i když ve skutečnosti antropologickou znalost a instrumentář bohatě využívají. Jsem přesvědčen, že aktivní a hlasité zapojení se do veřejného diskursu je jedinou cestou ze současné marginální pozice. Není to žádný můj objev – jako příklad toho, že tento pocit mají i jiní, může posloužit R. Borofsky a úspěch jeho projektu *Public Anthropology* (Borofsky 2014, viz též Stapp 2012). Jako každá životaschopná novinka, i tento pojem a hlavně jeho praxe už vedly ke vzniku studijních programů, kateder a grantových projektů, které se tímto aspektem existence antropologie zabývají. Zatím hlavně nebo jenom v USA, ale i u nás

¹¹ Pro antropology i pro pracovníky tajných služeb může být velice zajímavé si pročíst referáty z jedné konference, publikované jako *Anthropology and Global Insurgency* (Kelly et al. 2010). Nepochybují, že od té doby už bylo vydáno mnoho dalších prací na toto téma.

už jsem narazil na doklady uvědomění si deficitu a snahy o jeho odstranění. Celkem pochopitelně u nejmladší generace antropologů (viz Balaš 2014).

Je prostě třeba se angažovat ve veřejném diskursu, ve státní službě i paralelně s ní. Dominantní samozřejmě zůstane diskurs akademický, ale i v jeho rámci je dobré působit ve vazbě na to, co stát dělá, chce dělat nebo by dělat měl. Je třeba zase začít klást důležité otázky a odpovídat na ně s vědomím, že jde o politikum. Je třeba se víc otevřít laickému zájmu a nabízet odpovědi a řešení jazykem, který je neakademickému prostředí srozumitelný. Je třeba stát se zajímavými pro instituce, mimo jiné i proto, že pak od nich plynou granty a pracovní místa. Jinak spějeme jen k dalšímu prohlubování marginalizace a k bezvýznamnosti. Když se to neudělá, dáme za pravdu těm, kdo si myslí, že máme příliš mnoho antropologů, a budeme odsouzeni ke studiu podivných zvyklostí a nepodstatných kulturních jevů. Budeme sice oblíbení mezi studenty, ale nepoužitelní v praktickém životě. Brzy pak začneme ztrácet i ty studenty.

Antropologie se musí znovu stát relevantní, klást otázky, nacházet odpovědi a nabízet je světu mimo akademické prostředí. K tomu ale asi nepovede cesta jenom přes zkoumání komunity gayů v newyorské synagoze nebo způsobů podávání jídel v chorvatské vesnické komunitě. Je třeba oslovit ekonomiku, politiku, problémy české nebo evropské společnosti, nebát se velkých témat a neštítit se práce pro stát.

Nevím, jestli hrozí, že někdy v budoucnosti třeba fyzika nebo medicína odhalí všechna tajemství svého předmětu a už pak nebudou mít co zkoumat. A antropologie? Troufnu si říci, že znalost člověka jako sociální a kulturní bytosti je v úplnosti nemožná, dokud bude člověk existovat. Stále platí věta Edwarda B. Tylora ze závěru jeho *Anthropologie: „studium člověka a civilizace není jen věcí vědeckého zájmu, nýbrž [...] zároveň stává se praktickou záležitostí životní. My máme v něm prostředek porozumětí svému vlastnímu životu a svému postavení ve světě“* (Tylor 1897, 488).

LITERATURA

- Balaš, N. (2014): *Anthropology Limited: Studying Anthropology in the Czech Republic (and England)*. *Cargo* 12(1–2), s. 75–88.
- Bogatyrev, P. (1936): Kroj jako znak – Funkční a strukturální pojetí v národopisu. *Slovo a slovesnost* 2(1), s. 43–47.
- Bogatyrev, P. (1937): Funkcie kroja na Moravskom Slovensku. In: *Spisy Národopisného odboru Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine*, sv. 1. Matica slovenská, Turčianský sv. Martin.
- Borofsky, R. (2014): *Why a Public Anthropology?* Center for Public Anthropology, Hawaii Pacific University.
- Bromlej, J. V. (1980): *Etnos a etnografija*. Veda, Bratislava.
- Brouček, S., et al. (1991): Základní pojmy etnické teorie. *Český lid* 78(4), s. 237–257.
- Hubinger, V. (1988): Etnos a etnická skupina. *Český lid* 75(1), s. 42–50;
- Hubinger, V. (1989): K obecným otázkám etnicity. In: *Zpravodaj KSVI* 3, s. 51–59. ÚEF ČSAV, Praha.

- Hubinger, V. (1998): Antropologie a modernost. *Český lid* 85(2), s. 97–113.
- Kelly, J. D., Jauregui, B., Mitchell, S. T., Walton, J. (eds.) (2010): *Anthropology and Global Insurgency*. The University of Chicago Press.
- McFate, M. J. D. (2005): Anthropology and Counterinsurgency: The strange story of their curious relationship. *Military Review* March-April, s. 24–38.
- Price, D. H. (2008): *Anthropological intelligence: the deployment and neglect of American anthropology in the Second World War*. Duke University Press, Durham.
- Skalník, P. (ed.) (2002): *A Post-Communist Millennium: The Struggles for Sociocultural Anthropology in Central and Eastern Europe*. Míšek - SET OUT, Praha.
- Sluka, J. A. (2010): Curiouser and Curiouser: Montgomery McFate's strange interpretation of the relationship between anthropology and counterinsurgency. *Political and Legal Anthropology Review (PoLAR)* 33(S1), s. 99–115.
- Stapp, D. C. (ed.) (2012): *Action Anthropology and Sol Tax in 2012: The Final Word?* Northwest Anthropology LLC.
- Šnirelman, V. A. (1997): Etnogeneze jakožto etnopolitika, aneb Proč se Sověti tolik věnovali etnogenetickým studiím. *Český lid* 84(1), s. 39–57 (z angl. originálu *Ethnogenesis as Ethnopolitics, or Why the Soviets were so devoted to ethnogenetic studies* přeložil V. Hubinger).
- Traxler, J. (ed.) (1999–2010): *Písně krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic (1.–2. díl)*. Etnologický ústav AVČR, Praha.
- Tylor, E. B. (1897): *Úvod do studia člověka a civilisace. Anthropologie*. Nákladem Jana Laichtera, v Praze.
- Voráček, J. (1936): *Počátky vlastnictví a práva ve světle ethnologie a sociologie*. Melantrich, Praha.
- Voráček, J. (1940): *Úvod do studia člověka, společnosti a civilisace: člověk a společnost na nižších stupních vývoje a kultury*. Česká grafická Unie, Praha.
- Voráček, J. (1941): *Primitivní rodina: rozprava o teoriích a metodách ethnologické sociologie*. Česká akademie věd a umění, v Praze.

